

Äidinkieli ja kirjallisuus, lukutaidon koe 16.3.2021

Lopulliset koekohtaiset sisältökuvaukset 18.5.2021

Lukutaidon näkövammaisten korvaavan kokeen koekohtaiset sisältökuvaukset löytyvät erillisenä tiedostona Hyvän vastauksen piirteet -osiosta lautakunnan verkkosivuilta.

Nämä lopulliset koekohtaiset sisältökuvaukset vastaavat äidinkielen lukutaidon kokeen osalta Ylioppilastutkintolautakunnan yleisissä määräyksissä ja ohjeissa tarkoitettuja lopullisia hyvän vastauksen piirteitä. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokelaan koesuoritukseen, muodostuu kokelaan koesuorituksesta saamista pisteistä, äidinkielen koetta koskevissa määräyksissä olevista kriteereistä sekä lopullisista koekohtaisista sisältökuvauksista ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista, muista arvostelua koskevista määräyksistä.

https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/aidinkieli_ja_kirjallisuus_maaraykset.pdf?v=040320

Lopulliset koekohtaiset sisältökuvaukset eivät välttämättä kuvaa kaikkia tehtävässä hyväksytyjä sisältöjä. Vastauksessa voi olla muitakin kuin kuvauksessa mainittuja sisältöjä, eikä erinomaisessa suorituksessa tarvitse olla kaikkia esille nostettuja havaintoja ja päätelmiä. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnät katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Osa 1: Asia- ja mediatekstit

1. Uhkakuva journalistisessa tekstissä (30 p.)

Aineistona on laaja sanomalehtiartikkeli *Tartuntariski saattaa kasvaa*, jossa aiheena olevaa ilmiötä eli vaarallisten hyttysten leviämistä Eurooppaan tarkastellaan tietojen pohjalta ja eri näkökulmista. Tehtävänannon mukaisessa vastauksessa osoitetaan, millaisesta uhasta on kyse ja kiinnitetään huomiota sekä juttukokonaisuuteen että sen osiin, yksityiskohtiin ja suhteeseen lukijoihin.

Arviointi kohdistuu erityisesti kokelaan taitoon löytää multimodaalisesta tekstistä erilaisia tapoja, joilla uhkakuva toisaalta rakennetaan ja toisaalta osoitetaan, ettei se välttämättä toteudu. Havaintoja tehdään visuaalisista ja verbaalisista keinoista sekä sisällöllisistä valinnoista ja perusteluista. Kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa osoittaa muun muassa käsitys sanomalehtiartikkelista tekstilajina ja sen kirjoittamista ohjaavista journalistisista käytänteistä. Niitä ovat esimerkiksi kohderyhmän ottaminen huomioon, lukijan koukuttaminen pysäyttävillä visuaalisilla keinoilla ja uhkan vakavuutta todistelevilla tiedoilla. Toisaalta tilanteesta syntyvää mustavalkoista kuvaa lievennetään eri keinoin ja artikkeliin tuodaan tekstilajille tyypillistä objektiivisuutta.

KOHDERYHMÄ

Artikkeli pohjautuu oletukseen, että lukijat tietävät esimerkiksi kaupungistumisen ja ilmastonmuutoksen etenevän ja ymmärtävät esille nostettujen tautien vaarallisuuden. Tartuntariskiä tarkastellaan Suomen ja muun Euroopan näkökulmasta. Se ja Suomeen liittyvät sisällöt tekevät uhkakuva kohderyhmälle eli *Helsingin Sanomien* lukijoille läheiseksi. Toisaalta muun muassa tiedot pahimpien tautialueiden kaukaisuudesta lieventävät uhkakuva *Helsingin Sanomien* lukijoiden mielessä.

UHKAKUVAA SYNNYTTÄVIÄ KEINOJA

Sisällölliset valinnat

Artikkelin perusajatukseksi (teesiksi, pääväitteeksi) voidaan määritellä esimerkiksi ”Hyttysten levittämien tautien tartuntariski voi kasvaa Euroopassa”. Perusteluja ovat muun muassa seuraavat:

- Ilmaston lämpeneminen ja kaupungistuminen luovat hyttysten leviämislle suotuisat olosuhteet.
- Taudit leviävät Eurooppaan turistien ja kansainvälisen kaupan mukana.
- Tutkijat ovat yksimielisiä taudin mahdollisesta leviämisestä.

Perusteluja tuetaan esimerkiksi

- referoimalla tutkimuksia ja mainitsemalla lukuja ja muita faktoja
- vetoamalla auktoriteetteihin lukuisien tutkijoiden, terveysalan järjestöjen ja tieteellisten julkaisujen nimien avulla.

Kielen ja muut vastaavat keinot

Tilanteen pelottavuutta korostavat sananvalinnat, esimerkiksi

- pelkoon ja vaaraan liittyvä sanasto (*Euroopassa pelätään, taudit piinaavat, riski, 50 ihmistä kuoli*)
- tautisanasto (*epidemia, chikungunya, denguevirus, malaria, Länsi-Niilin virus, zikavirus*)
- asiantuntijoiden vakavaa suhtautumista korostavat sananvalinnat (*tutkijat varoittavat, tohtori Raman Velayudhan painottaa*)
- hyttysten pelottavuutta korostavat sanat (*imee verta, maailman vaarallisin eläin, hyttysten levittämät taudit tappavat vuosittain jopa miljoonia ihmisiä*).

Tekstissä käytettyjä retorisia keinoja ovat esimerkiksi

- määrällistäminen (*3 565 hyttyslajia, 20:ssa Euroopan maassa, puolet maailman väestöstä voisi saada tartunnan*)
- listaus
- kolmiportainen luettelo.

Visuaaliset keinot

Artikkelissa käytetään runsaasti visuaalisia keinoja, joilla houkutellaan lukemaan ja jotka rakentavat uhkakuvaa. Niitä ovat esimerkiksi

- voimakkaat kontrastit: mustapohjaisen kuvaelementin ja pääotsikon hallitsevuus; huomioväreinä punainen ja musta eli veren ja kuoleman värit
- hyttysten pelottavuutta kärjistävä huomiokuva ja yläreunan palkissa oleva otsikko
- pienen valokuvan miljöönä kuin esimerkiksi sotareportaaseissa (Kuvan voi tulkita myös pelkoa lieventäväksi: ihmisellä on keinoja tuhota hyttysiä.)
- tilanteen vakavuutta korostavien tietojen kokoaminen faktalaatikkoon
- kartat ja pylväsdiagrammi tautien leviämisen laajuuden havainnollistajina; huomion kiinnittäminen punaisella värillä vuoden 2018 tartuntahuippuun Euroopassa.

LIEVENTÄMISEN KEINOJA

Artikkelissa luotu uhkakuva on vain ennuste, ja sanomalehtiartikkelin konventioihin ja journalistisiin käytänteisiin kuuluu esitettyjen näkemysten ja tietojen varmuusasteen osoittaminen. Siksi käyttöön on otettu esimerkiksi seuraavat keinot, joilla ennustetta pehmennetään:

- vastakkaisen tiedon tarjoaminen (*Toki kosteat ja lämpimät olosuhteet edistävät hyttysten lisääntymistä, mutta ilmastoidut kodit sekä peitettyt ja suljetut ikkunat suojaavat ihmisiä tartunnoilta.*)
- tiedon esittäminen epävarmana verbivalinnoilla ja verbinmuodoilla (*sen epäillään leviävän; Tartuntariski saattaa kasvaa; ilmastonmuutos voi vaikuttaa; Euroopan pitäisi varautua*)
- lohduttavat tiedot (nosto *Suomesta malaria hävisi vuonna 1954; Malarian leviämisestä Euroopassa tutkijat ovat vähemmän huolissaan*; ihmisellä on keinoja, joilla taistella hyttysiä vastaan, esimerkiksi desinfiointi (pikkukuva) ja varhaisen varoituksen järjestelmä; varsinaiset tautialueet ovat kaukana Suomesta)
- suomalaisiin kohdistuvan uhan lieventäminen (*keltakuumehyttynen voi tulevaisuudessa sopeutua Suomenkin oloihin. Tautien leviäminen olisi kuitenkin hyvin epätodennäköistä; Vaikka tiikerihyttynen pystyy selviytymään myös kylmemmissä paikoissa – – se ei tarkoita, että hyttynen pystyisi aiheuttamaan laajaa tautien puhkeamista.*).

2. Kuulijoihin vetoaminen poliitikkojen puheenvuoroissa (30 p.)

Aineistona on kaksi puheenvuoroa eduskunnan täysistunnon lähetekeskustelusta, joka käsitteli avohakkuiden kieltä koskevaa kansalaisaloitetta. Kielto koskisi valtion metsiä. Tehtävässä pyydetään vertailemaan puhujien käyttämiä keinoja, joilla he vetoavat kuulijoihinsa. Vertailun voi tehdä joko keinoittain tai erittelemällä keinoja puheenvuoroittain ja kokoamalla päätelmiä esimerkiksi vastauksen lopuksi.

Arviointi kohdistuu erityisesti kokelaan taitoon huomata, mikä on kansanedustajan kanta kansalaisaloitteeseen, millaiselle kohderyhmälle hän puheensa suuntaa ja miten hän valitsee perustelunsa ja muut vetoamiskeinonsa kohderyhmän mukaisesti. Kielellisten keinojen lisäksi vastauksessa voidaan vertailla myös puheenvuorojen rakenteita kuulijoihin vetoamisen näkökulmasta. Kohderyhmien tarkkaa nimeämistä ei edellytetä, mutta tehtävänannon mukaisesti keinot tulee yhdistää kuulijoihin vetoamiseen. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, miten kokelas tunnistaa ja osaa ryhmitellä keinoja ja pystyy

löytämään keskeiset puheenvuorojen erot ja yhtäläisyydet. Kriittistä lukutaitoa osoittaa esimerkiksi keinojen yhdistäminen kohderyhmien oletettuihin arvoihin. Kulttuurinen lukutaito tulee ilmi muun muassa siinä, että vastaaja ottaa huomioon keskustelun kontekstin eduskunnassa käytävänä keskusteluna ja osoittaa ymmärtävänsä, että puolueilla on erilaisia tavoitteita ja arvoja, jotka liittyvät laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kulttuurista lukutaitoa osoittaa myös se, että vastaaja ymmärtää lähetekeskustelun luonteen tilanteeksi, jossa kuulijoita ja kohderyhmiä voi olla monenlaisia. Kansanedustajat voivat kohdentaa puheensa paitsi paikalla oleville kansanedustajille myös esimerkiksi kansalaisaloitteen tekijöille ja muille kansalaisille, sidosryhmille ja median edustajille.

Mai Kivelän puheenvuoron keinoja

Kansanedustaja Mai Kivelä vastustaa avohakkuita ja kannattaa kansalaisaloitetta. Hän kohdistaa puheenvuoronsa erityisesti niille kuulijoille, joille Suomen luonnon monimuotoisuus, luonnonsuojelu ja metsien virkistyskäyttö ovat tärkeitä asioita. Hän asettaa avohakkuut ja metsien jatkuvan kasvatuksen vastakkain. Puheenvuorossaan Kivelä esimerkiksi

- rakentaa yhteyttä kuulijoihin me-puheella (*metsät ovat meille todella tärkeitä; nyt me olemme saaneet tänne eduskunnan käsittelyyn kansalaisaloitteen*)
- vetoaa kuulijoiden haluun kantaa vastuuta (*edellä mainituista syistä on tärkeää, että metsiämme hoidetaan hyvin ja viisaasti; on tärkeää, että tätä kansallisomaisuutta käytetään kestävästi*)
- tukeutuu argumentaatioissaan
 - jatkuvan kasvatuksen etuihin (*metsä uudistuu luontaisesti, turvaa monimuotoisuutta, edistää virkistyskäyttöä, torjuu ilmastonmuutosta*)
 - Luonnonvarakeskuksen tutkimustuloksiin ja hallituksen auktoriteettiin (*hallitus on sitoutunut, on linjannut*)
 - omiin kokemuksiinsa (*Myös minä olen kokenut sen, kuinka lapsuuden mökkimaisemani tuttu metsä onkin yhtäkkiä muuttunut avohakkuuaukeaksi.*)
 - yleiseen mielipiteeseen (*suomalaiset laajasti eivät kannata avohakkuuta, ihmiset eivät ole tyytyväisiä nykyiseen metsien hoitoon*)
 - suomalaisille tärkeisiin arvoihin (*metsät ovat meille elinehto, henkireikä ja myös ylpeyden aihe; valtion metsät ovat meidän kaikkien yhteistä omaisuutta*)
- pyrkii herättämään kuulijoiden tunteita sananvalinnoilla (*koti valtavalle määrälle lajeja, Suomen uhanalaisista lajeista suurin osa asuukin metsissä*)
- korostaa ajatuksiaan merkitystä vahvistavilla sanoilla (*todella tärkeitä, valtava merkitys*)

- korostaa omaa asiantuntemustaan (*Sain itse hallitusneuvotteluissa istua siinä pöydässä, jossa sovittiin useista metsien käyttöön liittyvistä toimenpiteistä.*)
- ottaa myös talouden etuja ensisijaisina pitävät kuulijat huomioon (*avohakkuista luopuminen ei tietenkään tarkoita metsätalouden lopettamista; jatkuva kasvatusta tukee metsäteollisuuden jalostusasteen nostamista*).

Puheenvuoron rakenteesta voi nostaa esiin esimerkiksi sen, että Kivelä aloittaa puheenvuoronsa vetoamalla kuulijoiden tunteisiin ja kiitämällä kansalaisaloitteen laatijoita. Hän kuvailee jatkuvan kasvatuksen etuja, vetoaa hallituksen linjauksiin ja päättää puheenvuoronsa kuvaamalla omia kokemuksiaan ja vetoamalla kuulijoiden tunteisiin.

Piritta Rantasen puheenvuoron keinoja

Kansanedustaja Piritta Rantanen ei tue kansalaisaloitetta vaan pitää nykyistä metsälakia hyvänä. Hän kohdistaa puheensa niille kuulijoille, joille taloudelliset arvot, metsäteollisuus ja Suomen kilpailukyky ovat tärkeitä. Hän ei kiellä luontoarvoja eikä jatkuvan kasvatuksen hyötyjä, mutta tarkastelee avohakkuuta ja jatkuvaa kasvatusta vaihtoehtoina, valinnan mahdollisuuksina. Puheenvuorossaan Rantanen esimerkiksi

- rakentaa yhteyttä kuulijoihin me-puheella (*saamme tänään käsiteltäväksi aloitteen*)
- vetoaa kuulijoiden vastuuntuntoon (toistaa ilmaisua *meidän on oltava huolissamme*) ja haluun auttaa (*metsät voivat luoda miljoonia kestäviä ja sosiaalista asemaa parantavia työpaikkoja ympäri maailmaa*)
- korostaa, että päätöksenteon on perustuttava tietoon, ei tunteeseen. Siksi puheenvuorossa on runsaasti järkiperusteluita, jotka vetoavat muun muassa
 - syy-seuraussuhteisiin (*Vain kasvavat metsät sitovat ilmakehästä hiilidioksidia. Hiilen kerryttäminen metsiin onnistuu vain hoitamalla metsiä, ja hyvässä metsätaloudessa tulisi sallia sekä avohakkuut että jatkuva kasvatusta*)
 - faktatietoihin (*meidän metsämme kasvavat enemmän kuin niitä käytetään; vuosittainen päätehakkuu ja uudistamisala on yhden prosentin metsäpinta-alastamme, 13 prosenttia metsistämme on täysin suojeltu tai rajoitetussa käytössä, puolet koko EU:n alueella suojelluista metsistä sijaitsee Suomessa*)
 - alan asiantuntijoihin ja toimijoihin (*Tiedän, että metsäsektorin toimijat ottavat vakavasti huomioon luonnon monimuotoisuuden ja ilmastoon liittyvät kysymykset ja ovat aidosti olleet mukana tässä työssä jo vuosia.*)

- vetoaa arvoihin (*päätös aiheuttaisi suurta alueellista epäoikeudenmukaisuutta ja avohakkuukiellolla olisi merkittäviä paikallisia vaikutuksia*) ja kuulijoiden tunteisiin (*ylpeänä voimme myös kertoa, että 90 prosenttia talousmetsistämme on sertifioitu*)
- siirtää huomiota pois metsistä (*ilmastonmuutoksen torjumiseksi pitäisi lisätä kuluttajien tietoisuutta*) ja Suomesta EU:n tilanteeseen (*metsäkato jatkuu maailmalla erittäin huolestuttavaa vauhtia*).

Puheenvuoron rakenteesta voi nostaa esiin esimerkiksi sen, että Rantanen aloittaa puhuttelemalla paitsi puhemiestä, myös muita kuulijoita. Puheenvuoron alussa ja lopussa hän kohdentaa puhettaan me-muotoa käyttämällä erityisesti päättäjille. Hän esittelee metsän kasvatuksen vaihtoehtoja ja korostaa metsäomistajien valinnanvapautta. Puheenvuoronsa lopuksi hän korostaa päättäjien vastuuta ja tietoon perustuvan päätöksenteon merkitystä.

Vertailun näkökulmia

- Molemmat puhujat ottavat kuulijansa huomioon keinovalinnoissaan, mutta heidän ensisijaiset kohderyhmänsä ovat ajattelutavoiltaan ja arvoiltaan erilaiset. Molemmat ottavat kuitenkin huomioon myös laajemman kohderyhmän tekemällä myönnytyksiä.
- Puheenvuorot pohjautuvat erilaisiin arvoihin: Molemmat puhuvat luontoarvoista, mutta toisin kuin Rantanen Kivelä panee luontoarvot taloudellisten arvojen edelle. Vasemmistoliittolaiselle puoluetaustalleen sopivasti Kivelä korostaa valtion metsien olevan yhteistä omaisuutta, joka tuottaa kaikille hyvinvointia. Esille nousee muitakin arvoja, ja keskustelu avohakkuista onkin eduskunnassa yleinen arvokeskustelu.
- Molemmat vetoavat asiantuntijoihin, arvoihin ja me-henkeen.
- Puhujien näkökulmat eroavat: Kivelä käsittelee asiaa enemmän yksittäisen ihmisen ja Suomen näkökulmasta. Rantanen puolestaan käsittelee kansalaisaloitetta ja metsienhoitoa yhteiskunnan näkökulmasta ja osana kansainvälistä toimintaa.
- Puheenvuorot liittyvät kuulijoille tärkeisiin yhteiskunnallisiin aiheisiin, esimerkiksi ilmastonmuutokseen, luonnonsuojelun lähtökohtiin ja metsänomistajan oikeuteen päättää metsiensä hoidosta.

Osa 2: Kaunokirjalliset ja muut fiktiiviset tekstit

3. Sketsin rakenne ja huumori (12 p. + 18 p.)

Kaksiosaisen tehtävän aineistona on näyttelijä ja koomikko Pirjo Heikkilän käsikirjoittama ja tähdittämä sketsi *Tahrainen mekko*, jonka rakennetta ja huumorin keinoja tehtävässä pyydetään erittelemään ja analysoimaan. Arviointi kohdistuu erityisesti kokelaan taitoon analysoida alun perin televisiossa esitettyä humoristista sketsivideota multimodaalisena kokonaisuutena. Havaintoja tehdään sketsin rakenteesta ja kerronnasta, henkilöhahmoista ja heidän toiminnastaan sekä repliikeistä, äänimaisemasta ja muista audiovisuaalisista keinoista.

3.1 (12 p.)

Sketsin rakenne koostuu nolojen tilanteiden kierteestä, johon nimikkohahmo Pirjo ajautuu palauttaessaan merkkiliikkeestä lainassa ollutta mekkoa. Pirjo huomaa yhä uudestaan toimineensa väärin tai luvanneensa liikoja, vaikka ei asiaa tunnusta. Kulttuurista lukutaitoa osoittaa havainto siitä, että sketsi rakentuu muiden draamojen tavoin konfliktin ja sen ratkaisuyritysten varaan. Sketsin rakenne ei kuitenkaan istu suoraan perinteisen draaman malliin, koska se pikemminkin toistaa yllättäviä käännteitä kuin rakentaa selkeän huippukohdan. Draaman kaaren käsitteitä on kuitenkin mahdollista käyttää, jos niiden käytön pystyy uskottavasti perustelemaan aineistoesimerkeillä. Multimodaalisuuden tunnistamista voi osoittaa esimerkiksi jäsentämällä audiovisuaalisen kerronnan keinoja (esimerkiksi kohtaaus, otos, leikkaus, kuvakulma, dialogi).

Alussa ja lopussa sketsin tapahtumapaikka on ostoskeskuksen aula. Aulan tapahtumat tuottavat kehystyksen pääosin vaateliikkeen sisällä puhutulle dialogille. Sketsin rakenteesta on näin ollen mahdollista eritellä osia, joita ovat esimerkiksi:

OSTOSKESKUKSEN AULA

Esinäytös

- Pirjo saapuu ostoskeskukseen ja kieltäytyy Yleisradion ”katugallupista”.
- Kohtaaus esittelee miljöön, Pirjo-hahmon sekä Yleisradion toimittajan ja kuvaajan.

VAATELIIKE

Aloitus

- Pirjo haluaa palauttaa vaatekauppaan lainassa olleen mekon.
- Dialogi kauppiaan kanssa nousee sketsin keskiöön.

Konflikti

- Aluksi tunnelma on ystävällinen mutta muuttuu kireäksi, kun paljastuu, että mekossa on tahra ja että Pirjo yrittää kiemurrella pois korvausvastuusta.
- Toinen nolo paljastus seuraa, kun käy ilmi, että mekko on kallis designtuote eikä Pirjolla ole siihen varaa.

Keskikohta

- Pirjo yrittää etsiä ratkaisua ongelmaan ja tarjoutuu korvaamaan mekon toimimalla ”viraalimarkkinoijana”.
- Kolmas nolo paljastus seuraa, kun käy ilmi, että Pirjolla ei olekaan merkittäviä esiintymiskeikkoja.
- Neljäs paljastus osoittaa, että Pirjo ei ole somessa aktiivinen.

OSTOSKESKUKSEN AULA

Ratkaisu

- Nolot paljastukset toteutetaan repliikkien avulla, mutta Pirjon viimeinen ratkaisuyritys kerrotaan kuvallisesti.
- Yllättävän kuvaleikkauksen jälkeen Pirjo änkeää itsensä katugallupin kuvaukseen kuitatakseen kauppiaille mekkovelkansa.

Loppunäytös

- Viimeinen nolo paljastus tapahtuu, kun käy ilmi, että gallup koskee kuluttamiskritiikkiä, mutta Pirjo yrittää silti markkinoida päällään olevaa mekkoa tv-lähetyksessä.
- *Pirjo*-sketsien tunnusmusiikki (yksinkertainen kilkutus) aloittaa ja sulkee rakenteen lopputekstien saattelemana, mutta loppuratkaisu jää avoimeksi.

3.2 (18 p.)

Sketsin huumori perustuu arkisten tilanteiden koomisuuteen, mikä tuodaan sketsissä esille toisiaan seuraavien nolojen tilanteiden avulla. Tällainen huumori on yleistä niin tv-viihteessä (esimerkiksi ”nolojen tilanteiden mies” Mr. Bean), sosiaalisen median videoklipeissä ja nuorten arjessa (”vähänkö noloo”, ”aika cringee”). Huumori kumpuaa Pirjon arkisen käyttäytymisen sopimattomuudesta: hän ei suostu

tunnustamaan omaa virhettään ja liioittelee meriittejään yrittäessään selviytyä kiipeleistä mahdollisimman helpolla.

Kulttuurista lukutaitoa vastauksessa osoittavat esimerkiksi pohdinnat siitä, miten sketsin aihevalinta, huumorin painotukset ja Pirjo-hahmon komiikka asettuvat audiovisuaalisesti kerrotun huumorin perinteeseen. Kriittinen lukutaito voi puolestaan liittyä esimerkiksi huumorin sukupuolittumisen tarkasteluun tai pohdintoihin huumorin mahdollisuuksista käsitellä yhteiskunnallisia aiheita, kuten eettistä kuluttamista.

Sketsissä on käytetty esimerkiksi alla olevia huumorin keinoja.

Päähenkilön toiminta

- Päähenkilö käyttäytyy nolosti. Hänen itsevarma luottamuksensa omiin kykyihinsä pudotetaan toistuvasti jalustalta. Sketsin nimikkohahmoa esittää tunnettu standup-koomikko ja koomisista rooleistaan tuttu näyttelijä Pirjo Heikkilä. Nimikkohahmon tunnistamista ei kuitenkaan edellytetä, mutta viittaus esimerkiksi autofiktioon on osoitus kulttuurisesta lukutaidosta.

Toisto

- Nolot tilanteet toistuvat. Saman kaavan toistaminen rakentaa huumorista kumuloituvan kierteen, jossa Pirjo-hahmo ei osoita oppimisen tai kehittymisen merkkejä vaan sotkeutuu aina vain syvemmin omaan töppäilyynsä.

Yllättävät paljastukset

- Sketsin huumori perustuu viiteen paljastukseen: 1) Pirjo on tahrinut mekon, 2) Pirjo ei olekaan varakas, 3) Pirjolla ei olekaan kunnan keikkoja, 4) Pirjo ei käytäkään oikeasti somea ja 5) Pirjo yrittää mainostaa mekkoa Ylen lähetyksessä, jonka aiheeksi paljastuu kulutuksenvastaisuus.
- Paljastukset osoittavat katsojalle, että Pirjo peittelee tekojaan, valehtelee ja liioittelee meriittejään yrittäessään selviytyä tilanteesta.

Verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä

- Huumoria rakennetaan sketsissä sekä kuvakerronnan että dialogin avulla.
- Huumori syntyy sketsissä toistuvasti siitä ristiriidasta, että Pirjon puheille ei ole todellista katetta.
- Pirjon empimiset, hämmentyneet kasvoniilmeet ja kehonkieli sekä hiljaisuus tai tauot, kun kauppias kysyy Pirjolta jotain, vahvistavat humoristista vaikutelmaa.
- Pirjon kehonkieli on kuitenkin melko pienieleistä.

Aihe

- Sketsin aihe ”tahrainen mekko” on arkinen, ja sketsin voi tulkita arkitilanteiden komiikaksi.
- Aihe liitetään kuitenkin myös isompaan ja ajankohtaiseen teemaan: eettiseen kuluttamiseen. Kauppias kertoo, että mekko ei ole Aasiassa lapsityövoimalla valmistettua halpaa pikamuotia, ja Ylen katugallup selvittää ihmisten mielipiteitä turhasta kuluttamisesta. Pirjon käyttäytyminen on tässäkin suhteessa noloa. Hän ei näytä tiedostavan kulutusvalintojaan, mutta syyttää mekkokauppiasta ennakkoluuloiseksi, kun tämä ei innostu sähköfirmasta asiakkaana.

4. Romaanikatkelman henkilöhahmot (12 p. + 18 p.)

Kaksiosaisen tehtävän aineistona on romaanikatkelma, jonka henkilöhahmoina ovat nuori, aiemmin lammaspaimenena työskennellyt poika sekä hänen nykyinen työnantajansa, vanha kristallikauppias. Katkelmassa poika ja kauppias keskustelevat muun muassa kaupan uudistamisesta myynnin edistämiseksi sekä unelmista ja niiden tavoittelemisesta. Arviointi kohdistuu kokelaan kykyyn tehdä havaintoja ja suhteuttaa niitä kontekstiinsa ja siitä tekstissä annettuihin vihjeisiin (esimerkiksi kauppiaan islaminusko, poikaan viittaaminen sanalla *espanjalainen*, aavikko, kamelit, pyramidit, lampaiden paimentaminen, *katu oli ollut Tangerin suosituimpia ostospaikkoja*). Havaintoja on tarkoitus tehdä niistä keinoista, joilla tekstissä rakennetaan kuvaa henkilöhahmoista ja heidän keskinäisistä suhteistaan, arvomaailmastaan ja maailmankuvastaan. Katkelmassa mainitaan muun muassa *aarre* ja *kuningas*, jotka ovat koko teoksen kulun kannalta merkittäviä tekijöitä mutta joiden merkitys ei käy katkelmasta ilmi. Niiden tuntemista ei edellytetä, eikä tehtävän arvioinnissa oteta huomioon sitä, osoittaako vastaus koko teoksen tuntemusta.

4.1 (12 p.)

Tehtävänannon mukaisesti vastauksessa tulee keskittyä henkilökuvauksen sijasta hahmojen välisen suhteen kuvaukseen analysointiin. Tekstissä on monenlaisia suoria ja epäsuoria vihjeitä henkilöhahmojen keskinäisistä suhteista. Jo heihin viittaavat sanat *poika* ja *(kristalli)kauppias* kuvaavat heidän välistään epätasa-arvoista asetelmaa. Kriittistä lukutaitoa osoittaa sen havaitseminen, millaisia asenteita henkilöhahmoilla on toisiaan kohtaan, sekä havaintojen perusteleminen esimerkiksi valta-asemalla, iällä tms. Kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa osoittaa hahmojen keskinäisen suhteen tarkastelu erilaisten taustatekijöiden kuten erilaisen maailmankuvan ja -katsomuksen, iän ja elämäkokemuksen valossa sekä havaintojen suhteuttaminen tekstilajiin.

Henkilöhahmojen keskinäistä suhdetta kuvastavia seikkoja tekstissä ovat esimerkiksi seuraavat:

Asema

- Teksti esittää pojan ja kauppiaan epäsymmetrisessä suhteessa toisiinsa. Kauppias on pojan työnantaja, poika on kauppiaan työntekijä. Kauppias nalkuttaa pojalle mutta kohtelee tätä oikeudenmukaisesti.
- Poika suhtautuu kauppiaan komenteluun kärsivällisesti.
- Kauppias ymmärtää, että myynti on lisääntynyt pojan tultua hänen palvelukseensa. Silti hän tuntee maksavansa tälle liikaa.

Tausta

- Kauppias edustaa kokemusta, poika pohtii mahdollisuuksia tehdä asioita toisin. Tämä johtaa erilaisiin näkemyksiin.
- Kauppias on *hurskas mies joka yritti kiivaasta luonteestaan huolimatta elää islamin oppien mukaan*. Pojan uskonnollisuuteen ei tekstissä viitata. Hahmojen suhtautuminen toistensa erilaisiin katsomuksiin esitetään tekstissä ymmärtävän neutraalina.

Ikä

- Nuoruudestaan huolimatta poika näyttäytyy kauppiasta ymmärtäväisempänä, viisaampanakin. Hän esimerkiksi käsittää, että joskus on parempi olla hiljaa kuin sanoa ajatuksensa ääneen. Hän myös näkee keinoja kehittää kaupankäyntiä tuottoisammaksi.
- Pojan erilainen suhde unelmiinsa saa kauppiaan näkemään oman heikkoutensa suhteessa pyhiinvaellusveloitteeseen.
- Kauppias kehottaa poikaa tyytymään osaansa, poika kauppiasta tarttumaan tilaisuuksiin.

Mukautuvuus

- Kauppias pitää ensin kiinni omasta suhtautumisestaan tulevaisuuteen ja tottumuksensa mukaisista myyntitavoista. Lopuksi hän kuitenkin antaa pojan toteuttaa uudistusideansa, koska ymmärtää, että hänen ja pojan, nuoren ja vanhan ihmisen, unelmat ovat keskenään erilaisia ja että he tavoittelevat niitä eri tavoin. Hän haluaa antaa pojalle mahdollisuuden toimia oman luontonsa mukaisesti. Hän (kenties) myös arvelee, että pojan ajatus voisi toimia ja olla hänellekin hyödyksi.

4.2 (18 p.)

Poika ja kauppias ovat eri-ikäisiä ja maailmankatsomukseltaan erilaisia. Heidän suhtautumisensa tulevaisuuteen, muutokseen ja unelmiin poikkeavat myös toisistaan merkittävästi. Tekstistä käy ilmi, että

kauppias on maailmankatsomukseltaan muslimi, poika ei. Arvomaailma ja maailmankuva näkyvät tekstissä osin suoraan ilmaistuina, osin epäsuorasti esimerkiksi hahmojen ikään ja elämänvaiheeseen suhteutettuina. Kulttuurista, tekstilajin mukaista lukutaitoa osoittaa sen havaitseminen, että katsomuksellisilla seikoilla rakennetaan henkilöhaamojen syvyyttä ja uskottavuutta sekä toisaalta luodaan tekstiin jännitteitä.

Unelmat ja tulevaisuus

- Poika on nuori ja hänellä on suurelta osin elämä vielä edessään. Hänelle unelmat ja tulevaisuus edustavat asioita, joita hän haluaa ja myös aikoo tehdä. Hän haluaa toteuttaa unelmansa.
- Kauppiaan unelmana on pyhiinvaellusmatka Mekkaan. Unelma antaa hänelle voimaa katsoa tulevaisuuteen, mutta hän ei halua toteuttaa sitä, koska pelkää, ettei hänellä sitten olisi enää unelmia. Hän myös pelkää, ettei pyhiinvaellusmatka vastaisi hänen odotuksiaan ja hän joutuisi pettymään.
- Unelmien taustalla ovat erilaiset syyt: kauppiaan ajatus pyhiinvaellusmatkasta perustuu hänen uskontonsa ja sen profeetan opetuksiin, pojan unelmien taustalla taas on hänen uninäkynsä ja uteliaan nuoren ihmisen halu nähdä maailmaa.
- Katkelman lopussa kauppiaan maailmankuva avartuu hänen käsittäessään, että eri ihmiset suhtautuvat unelmiinsa eri tavoin ja että unelmilla voi olla erilainen vaikutus heidän elämänsä kulkun.

Uskonnollisuus

- Kauppias on uskonnollinen (muslimi) joskaan ei ilmeisesti erityisen voimakkaasti uskonnolle omistautunut (tosin *hänen silmänsä täytyivät kyynelistä hänen puhuessaan profeetasta*). Pojan uskonnollisuutta teksti ei mainitse. Hahmojen suhtautuminen toistensa erilaisiin katsomuksiin esitetään tekstissä ymmärtävän neutraalina.

Suhde rahan ja kaupankäyntiin

- Pojalla on tavoitteita, ja hänelle kaupankäynti ja rahan ansaitseminen on ensi sijassa keino tavoitella tavoitteitaan ja unelmiaan.
- Kauppiaalle kaupankäynti on ennemminkin toimeentulon lähde, jonka ei ole tarkoituskaan johtaa muuhun.

Konservatiivisuus ja uudistusmielisyys

- Poika on nuori ja dynaaminen, haluaa uudistaa toimintatapoja tehokkaammiksi päästäkseen parempaan tulokseen ja sitä kautta nopeammin omiin tavoitteisiinsa.
- Kauppias on vanha ja kokenut ja haluaa pitää kiinni totunnaisista tavoistaan, koska tietää tulevansa niillä toimeen.

- Poika näkee mahdollisuuksia, kauppias uhkia ja ongelmia.

Elämänvaihe ja -kokemus

- On tavallista (joskaan ei yksioikoista), että nuorena ihminen suhtautuu elämään idealistisemmin ja uskoo vahvemmin unelmiensa toteutumiseen kuin vanhempana. Tämä ero näkyy myös pojan ja kauppiaan suhtautumisessa, erityisesti siinä, miten kauppias suhtautuu omaan unelmaansa pyhiinvaellusmatkasta Mekkaan.